

Ekvivalencia elv

Egy homogén gravitációs mező minden szempontból ekvivalens egy egyenletesen gyorsított vonatkoztatási rendszerrel.

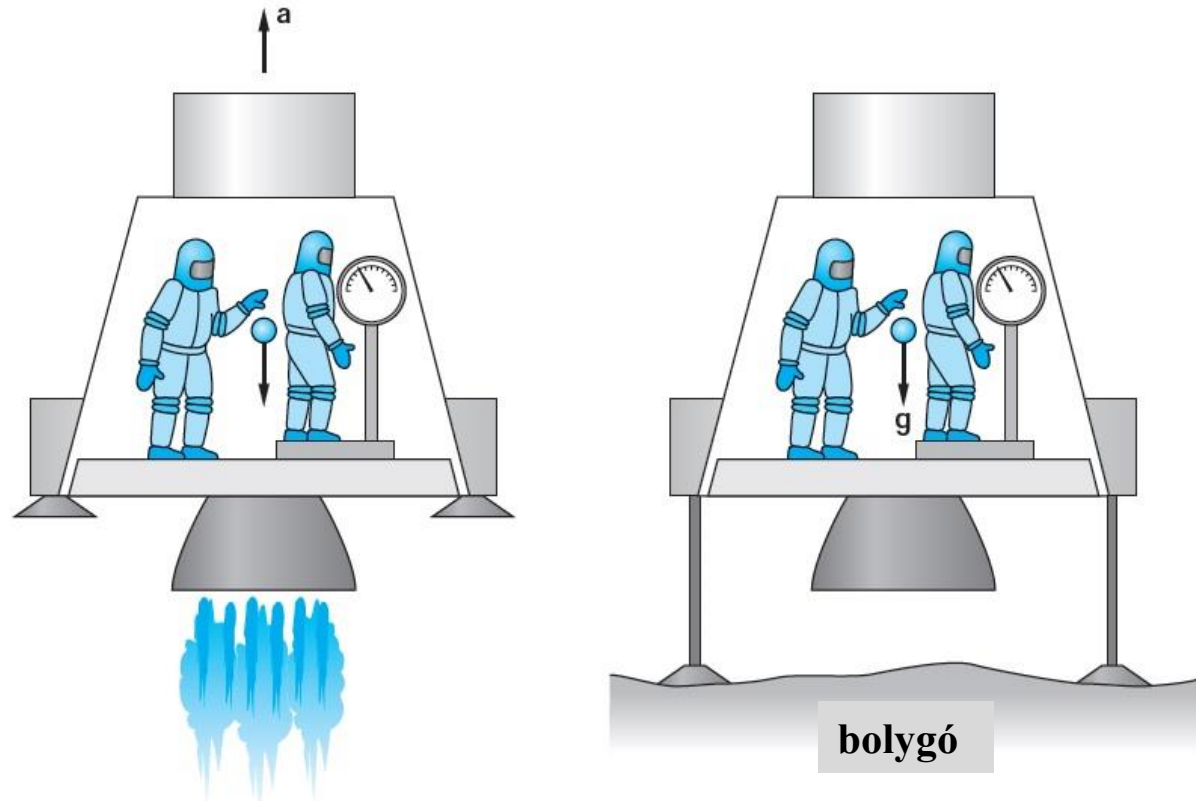
Nincs olyan kísérlet, amivel meg lehetne különböztetni!

A gravitáció is látszólagos erő (pl. centrifugális) – megfelelő rendszert választva ki lehet transzformálni.

Relativitás elve:
minden rendszerre!
inercia és
nem inercia

Gyorsulás is relatív

Általános
relativitás elve
1916

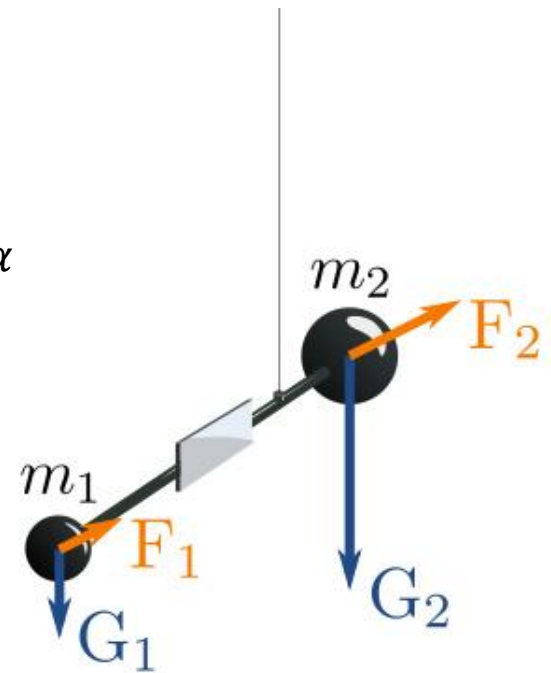
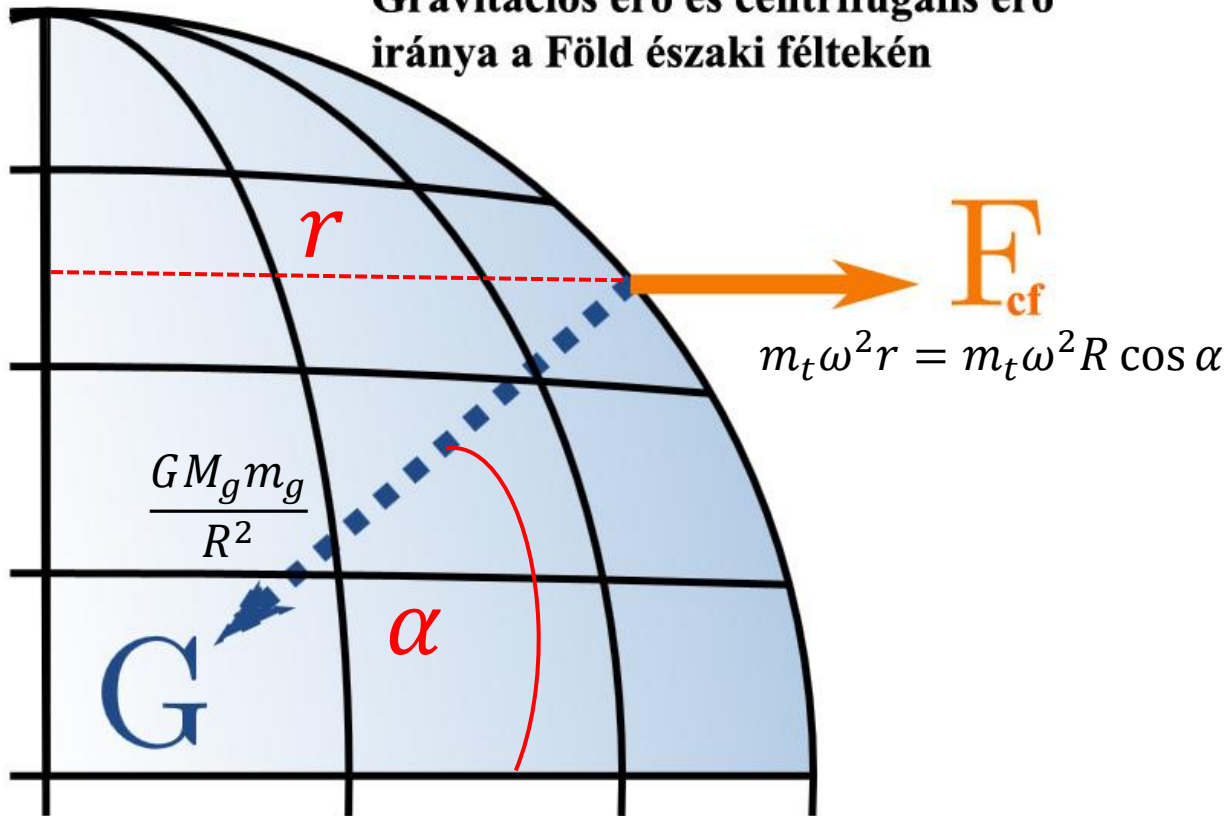

Gravitációs tömeg és tehetetlen tömeg

Az ekvivalencia elv azt jelenti, hogy a gravitációs tömeg és a tehetetlen tömeg egyenlő.

Bizonyítás: Eötvös-ingával ($< 10^{-10}$ % eltérés)

**Gravitációs erő és centrifugális erő
iránya a Föld északi féltekén**

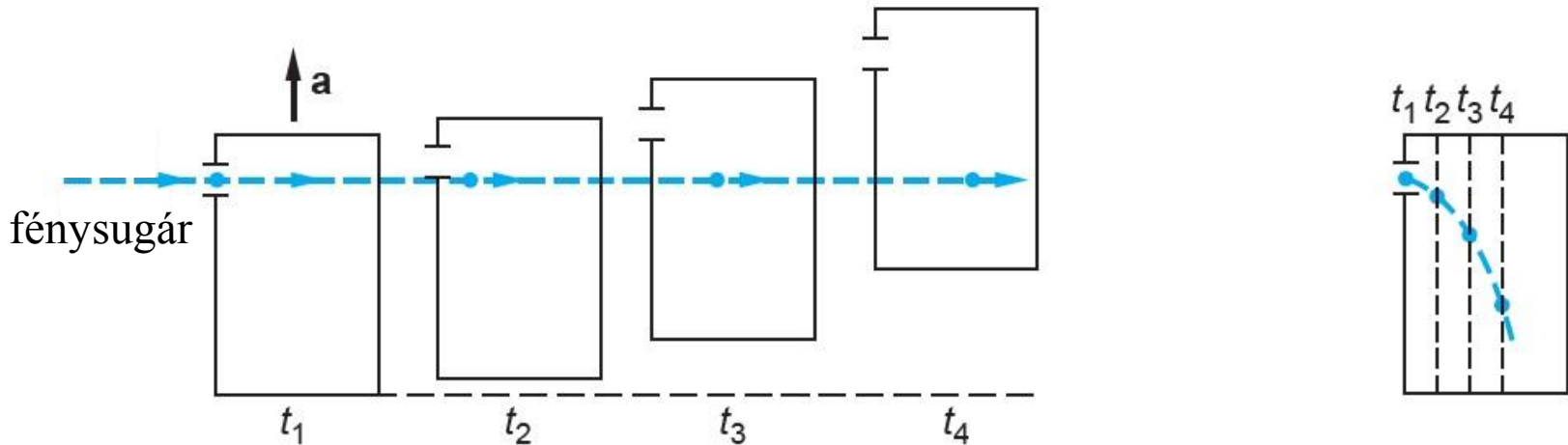

Egyensúly, ha: $\frac{F_1}{F_2} = \frac{G_1}{G_2}$

Fény elhajlása gravitációs térben

Az ekvivalencia elvet felhasználva gyorsuló rendszerben vizsgáljuk a fény útját.

A gyorsuló rendszerben észlelt pálya egyezni fog a gravitációs térben észlelt pályával.

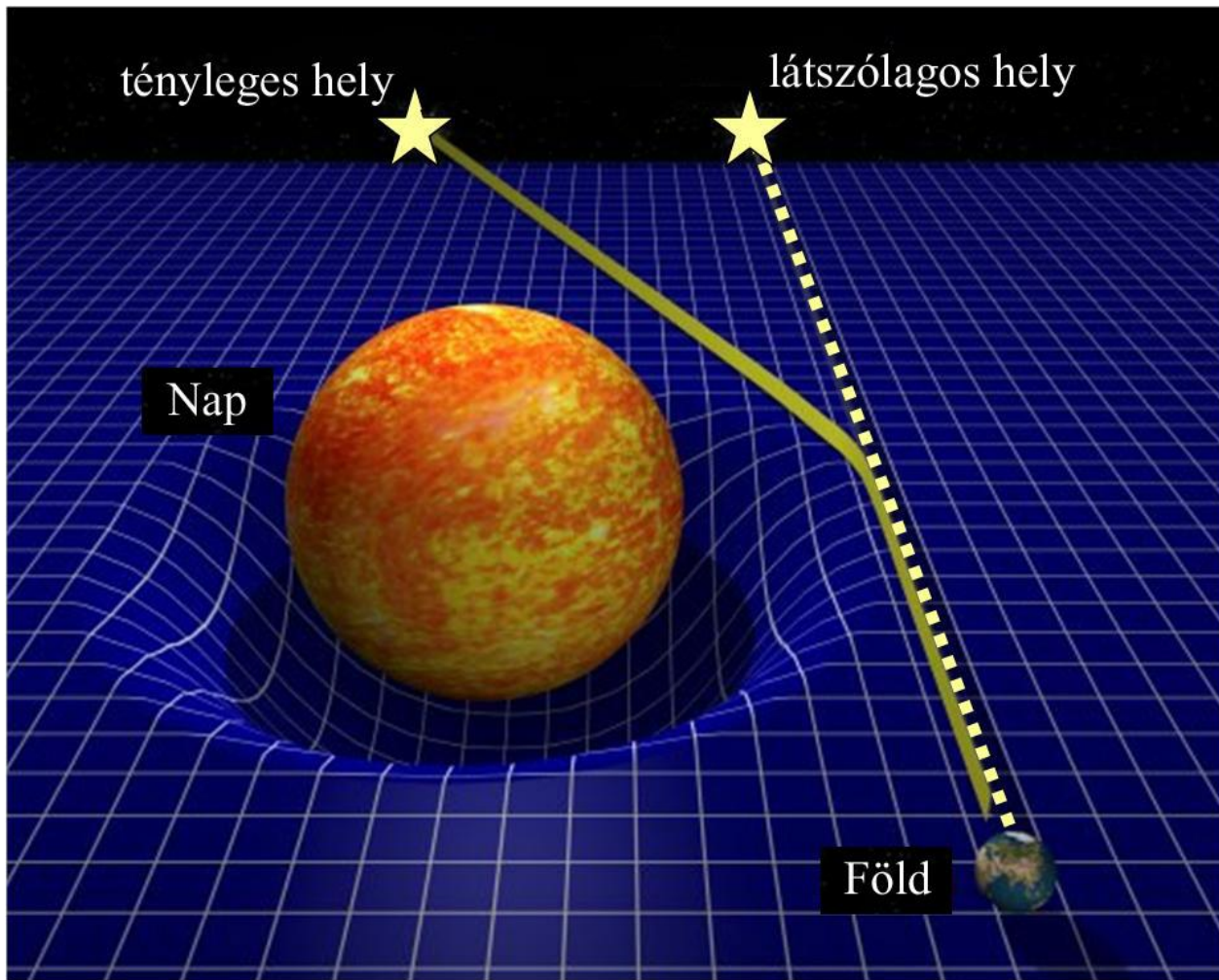

Példa:

A Föld felszínén vízszintesen világítunk egy erős lézerrel. Mennyivel tér el a fény útja az egyenestől 1km út megtétele után a Föld gravitációja miatt?

Fényelhajlás kísérleti bizonyítása

Eddington napfogyatkozás közben a Nap közelében látható csillagokat megfigyelve igazolta az Einstein által megjósolt eltérülési szögeket.

Snellius-Descartes törvény alapján magyarázható.

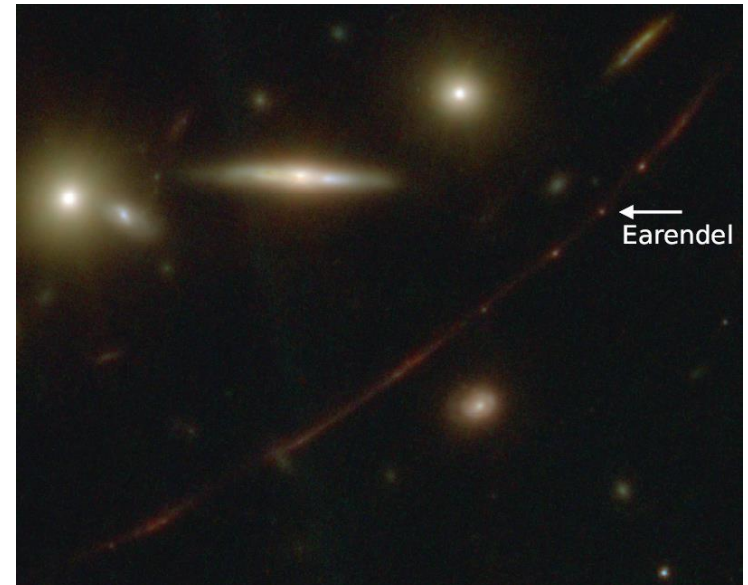
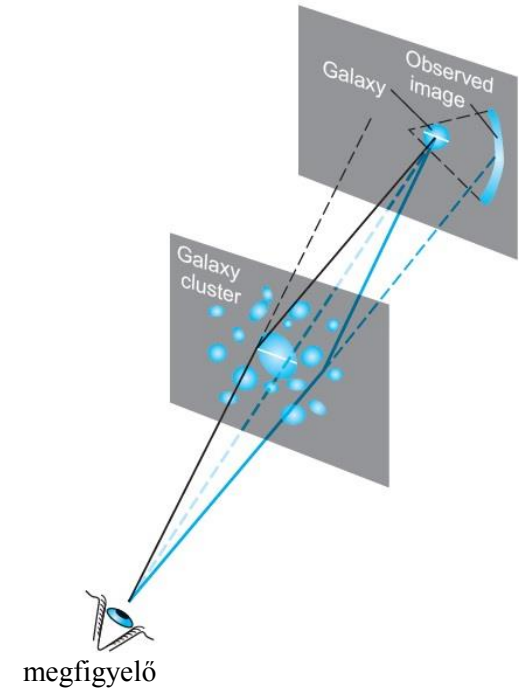
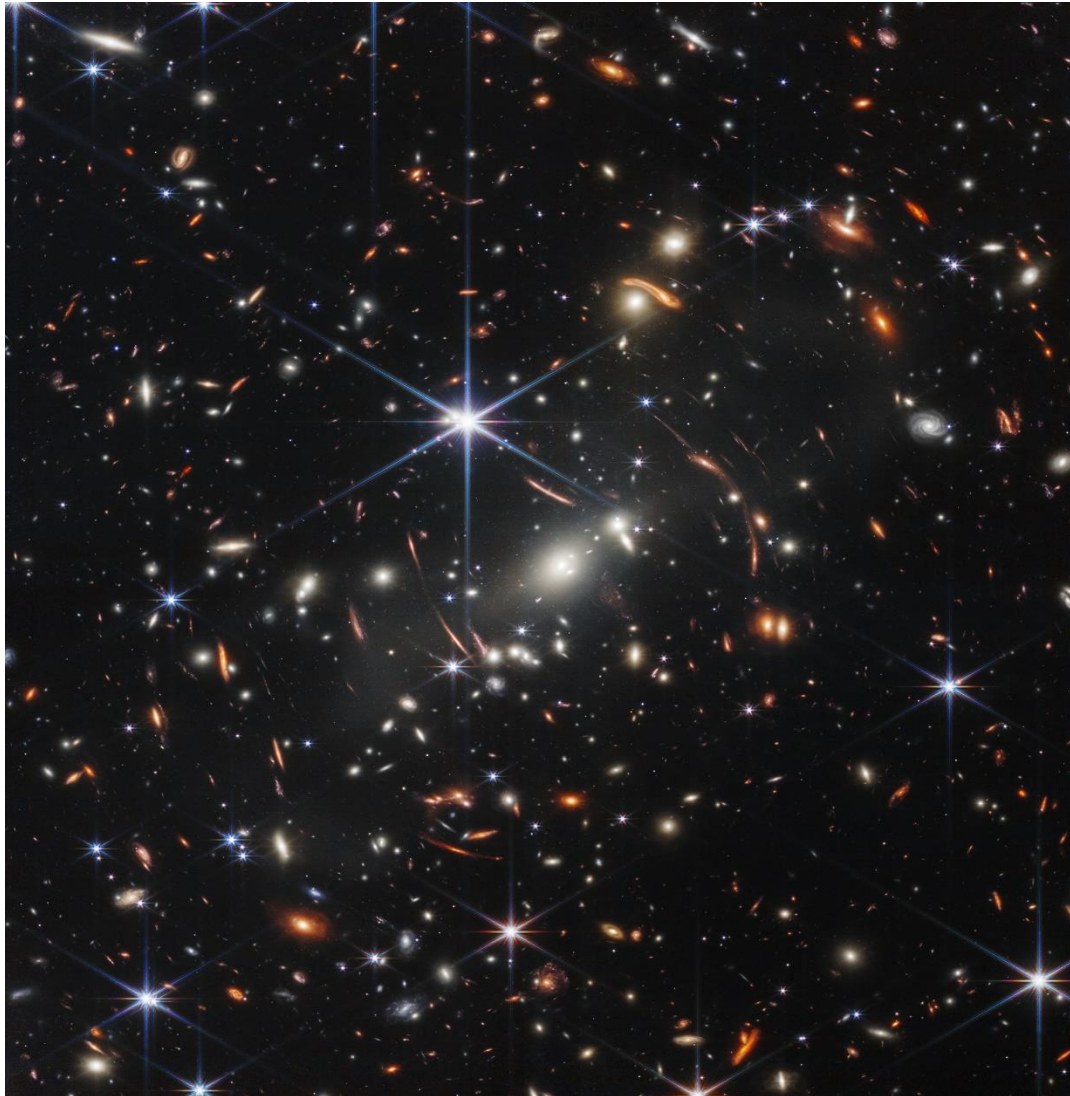
A fény lelassul a Nap gravitációs terében $\gamma(r)c$ sebességre.

$$\gamma(r) = \sqrt{1 - \frac{2GM}{c^2 r}}$$

Ez a hullámfront elfordulásához vezet.

Gravitációs lencsehatás

Az előtérben lévő nagytömegű galaxiscsoport lencseként torzítja és nagyítja fel a mögötte lévő távoli galaxisokat.

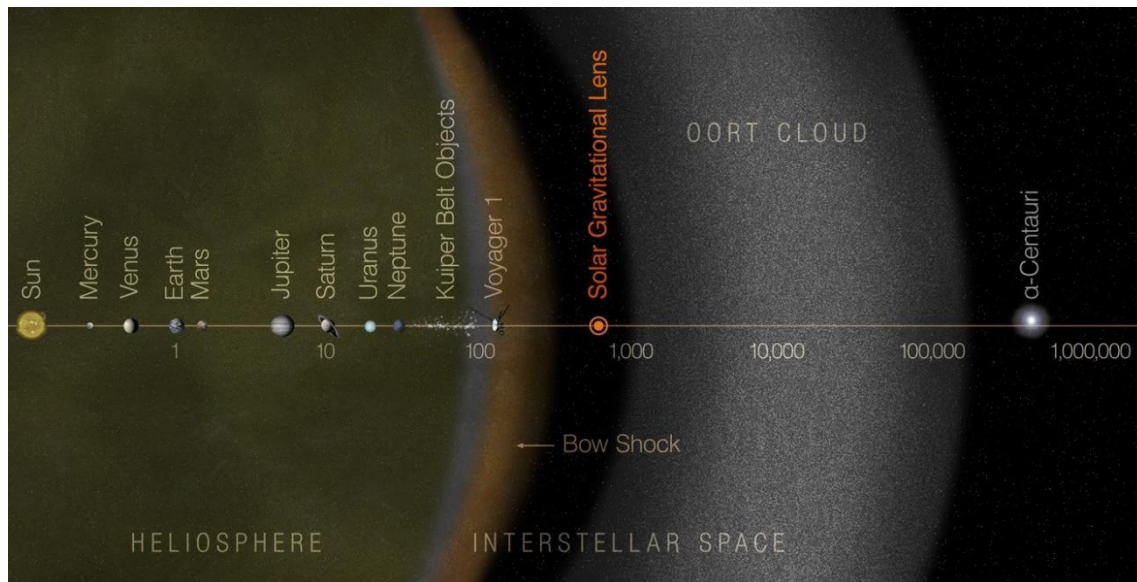
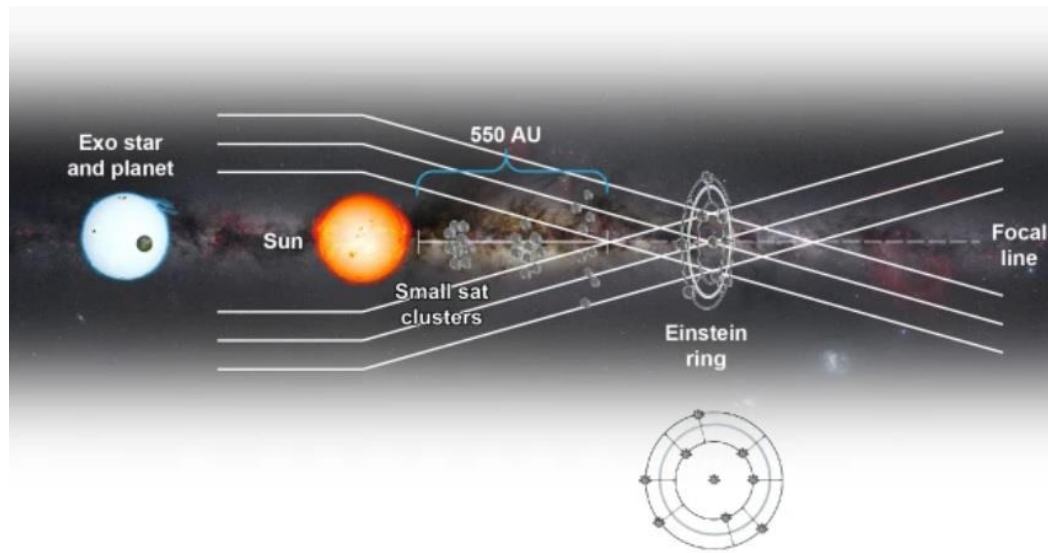
Gravitációs távcső

A Nap gravitációját egyfajta lencseként lehet használni egy alkalmas távolságba helyezett műholdraj által.

100 fényév ~10km/pixel

Hubble űrtávcső által megfigyelt Einstein-gyűrű

Tömeg hatása a téridőre

Speciális relativitáselmélet: invariáns ívelem differenciális alakban

$$ds^2 = c^2 d\tau^2 = c^2 dt^2 - dx^2 - dy^2 - dz^2$$

Minkowski-téridő (sík téridő)

$d\tau$: sajátidő (a vonatkoztatási rendszerben nyugvó megfigyelő által mért idő)

Gömbi polár koordinátákra átírva:

$$ds^2 = c^2 d\tau^2 = c^2 dt^2 - dr^2 - r^2 d\theta^2 - r^2 \sin^2 \theta d\varphi^2$$

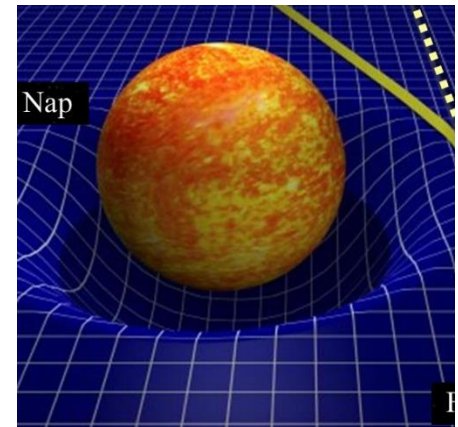
Gömbszimmetrikus tömegeloszlás esetén az invariáns ívelem:

$$ds^2 = c^2 d\tau^2 = \gamma(r)^2 c^2 dt^2 - \frac{dr^2}{\gamma(r)^2} - r^2 d\theta^2 - r^2 \sin^2 \theta d\varphi^2$$

Schwarzschild-téridő (görbült téridő)

$$\gamma(r) = \sqrt{1 - \frac{2GM}{c^2 r}} = \sqrt{1 - \frac{r_S}{r}}$$

r_S : Schwarzschild sugár

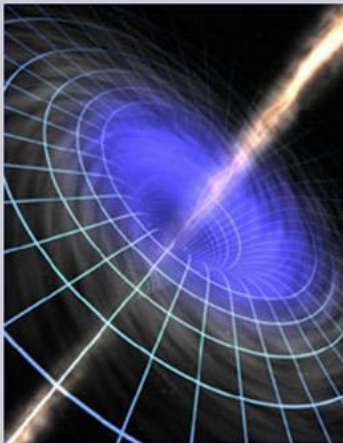
A Schwarzschild sugár - fekete lyuk

1. Számítsa ki, hogy egy M tömegű bolygó mekkora sugarú legyen, hogy az első kozmikus sebesség egyenlő legyen a fénysebességgel!
2. Számítsa ki, hogy egy M tömegű bolygó mekkora sugarú legyen, hogy a második kozmikus sebesség (szökési sebesség) egyenlő legyen a fénysebességgel!
3. Mekkora a Schwarzschild sugár a Föld és Nap esetében?

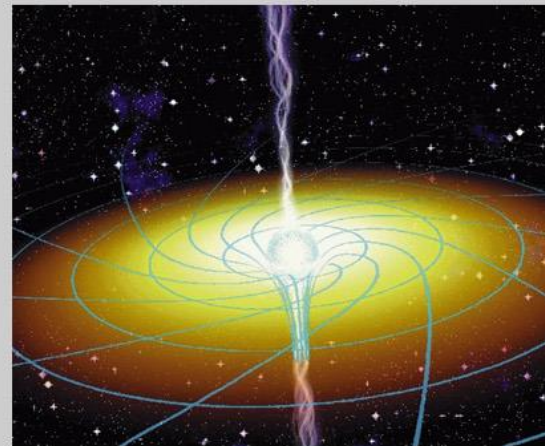
$$M_F = 5,972 \cdot 10^{24} \text{ kg}$$

$$M_N = 1,989 \cdot 10^{30} \text{ kg}$$

Schwarzschild
(nem forgó)
fekete lyuk

Kerr
(forgó)
fekete lyuk

Gravitációs idődilatáció és vöröseltolódás

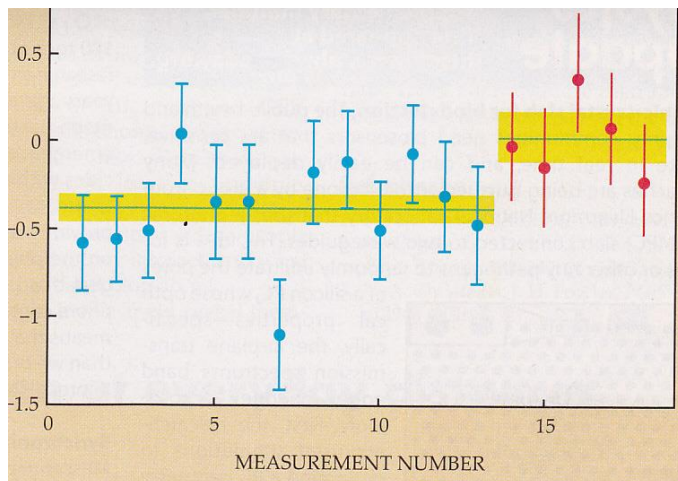
Az M tömegű gömbszimmetrikus égitesttől r távolságban és végtelen távol lévő nyugvó megfigyelőket összehasonlítva: $dr = 0$, $d\theta = 0$, $d\varphi = 0$

$$ds^2 = c^2 d\tau^2 = \gamma(r)^2 c^2 dt^2$$

$$d\tau = \gamma(r) dt$$

$$\gamma(r) = \sqrt{1 - \frac{2GM}{c^2 r}} = \sqrt{1 - \frac{r_S}{r}} < 1$$

Minél közelebb van, annál kevesebb idő telik el. Erősebb gravitáció - lassabb órák

Az idő lassulása miatt a fényhullámok frekvenciája kisebb lesz gravitáció hatására:
vöröseltolódás, ha felfelé halad a fény
kékeltoledás, ha lefelé halad a fény
(gamma fotonokra 22 méteren kimutatták)

Atomórákkal **33cm** magasságkülönbséget kimutattak a Földön!

Példa

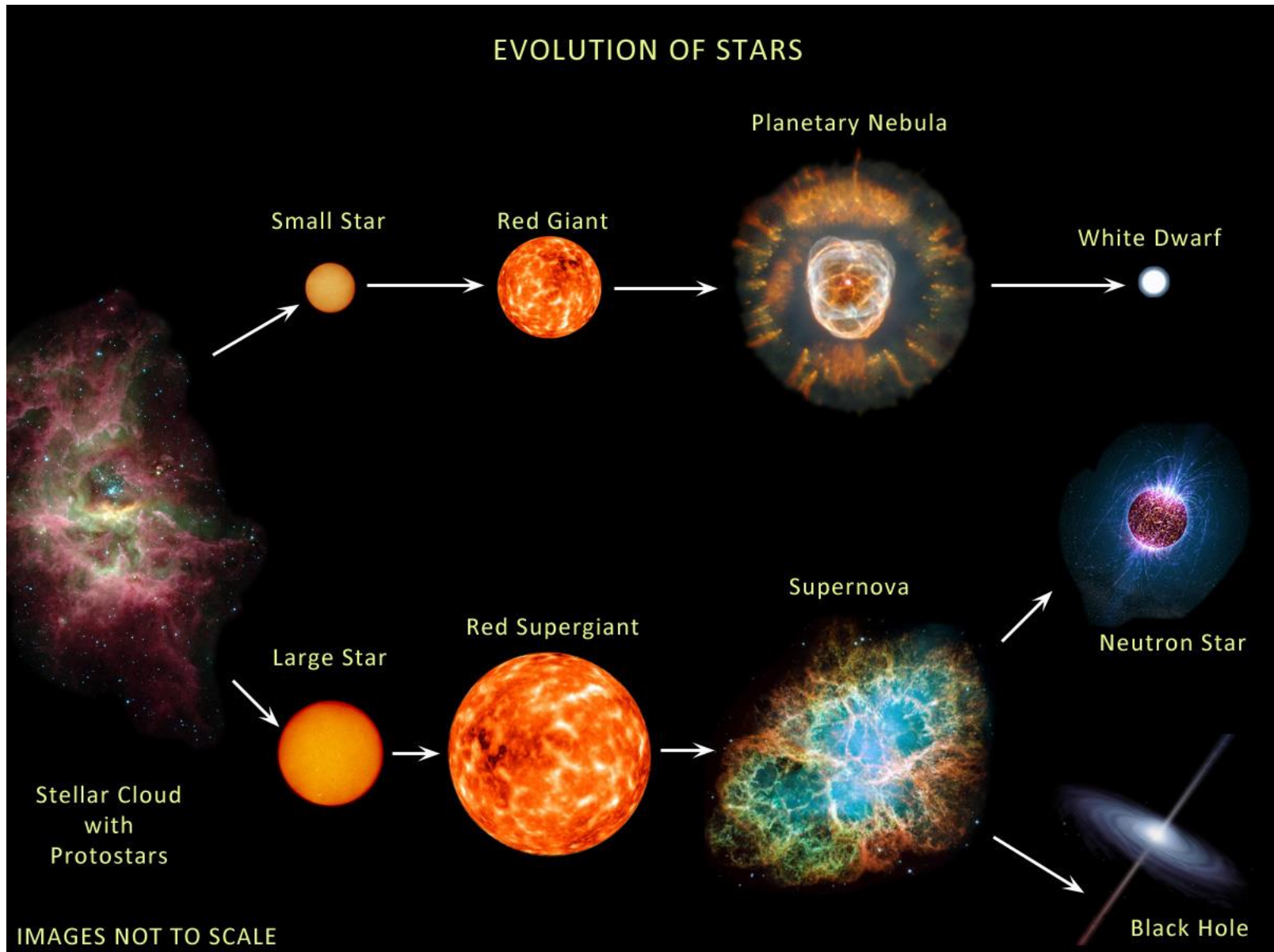
Mennyi idő telik el a nemzetközi űrállomáson, amíg a Földön 1 év?

$$M = 5,972 \cdot 10^{24} \text{ kg}$$

$$R = 6371 \text{ km}$$

$$h = 408 \text{ km}$$

Csillagok fejlődése

Gravitációs hullámok

Nagy tömegű égitestek gyorsulásakor a téridőben bekövetkező változások fénysebességgel tovaterjednek. pl. neutron csillagok vagy fekete lyukak összeolvadásakor.

